

במעונו של הגאב"ד הגאון הגדול רבי צבי פרידמן שליט"א

"איזהו חכם..."

"הוא הרגיש מזמן, בדברים שאיש לא שם לב אליהם; חליו הרוחני של כלל ישראל, הפריע לו יותר מאשר מחלתו שלו הפרטית" • ערב מלאת השלושים להסתלקותו של הגאון הגדול רבי יהודה אריה זצוק"ל, ביקש 'לקראת שבת' לספוג נטפי דמע מעיניו של הגאב"ד הגאון הגדול רבי צבי פרידמן שיבלחט"א, אשר כיהן לצדו בשנותיה הראשונות של ישיבת 'בית מתתיהו' וקשר בל ינתק של אהבה עזה שורר ביניהם

ממן הרב שך וכבודו של מן הרב אלישיב זצ"ל היו חשובים אצלו לאין ערוך, ובכל זמן חרד על כבודם באמת ובתמים, בשמירה מוחלטת שלא לסטות מדרכם.

באחת ההזדמנויות הגיע רבי יהודה אריה והפציר בי להתלוות עמו, לנסות ולהשפיע על שני תלמידי חכמים בערים שונות ברחבי הארץ. בתגובה אמרתי לו כי אין דרכי להשפיע על אנשים ובפרט במקרה דנן שהטרח המרובה והנסיעה לא תועיל מאומה לעניות דעתי... אך רבי יהודה אריה החל לבכות על הפרצה החמורה, כיצד ניתן לעבור עליה לסדר היום, הלא גדולי עולם היו עומדים כחומה בצורה כנגד תכניות הזדון הללו. בתוך דבריו אף אמר לי כי אין צורך שאני ידבר כלל אלא הוא ידבר באותם הפגישות ואילו אני רק יתלווה אליו. לשמע הדברים לא היה לי את העז והאפשרות לסרב לתלמיד חכם גדול בתורה שכל כך טורח בזה, וביותר שבאותם שנים כבר נחלה וכיצד ניתן לסרב לדבר מצווה. ואכן, הנסיעה התבצעה כמתוכנן, אך הדברים לא התקבלו על לב השומעים. הוא נאנח ונפשו המתה עליו, כיצד החושך מכסה ארץ, וההרגשה של העומדים לצדו של רבי יהודה אריה הייתה שזה ממש פוגע בכריאותו.

הוא חי חיים רוחניים, ואף את מחלתו הוא ראה במבט רוחני. שמעתי מהרב ישעיהו ויין כי פעם כאשר הזמינו אותו לאסיפה שהתקיימה באחד מן הנושאים שעמדו על הפרק, הוא סירב להגיע ובתוך דבריו הבהיר בפשטות 'אני יודע שזה יכול לסייע לי במחלה שלי אך מצד סיבות אחרות נמנע ממני להשתתף'. עד כדי כך הוא חש וחי עם התחושה הזו שההצלה שלו מהמחלה תלויה במעשיו ובפעילותו למען כבוד שמים.

על האי שופרא דבלי בארעא קא בכינא.

למדן אשר יודע ללמוד לעומקה של תורה, הוא זה שיוכל להבין ולרדת לעומקן של ענייני השעה - יחד עם לב טהור החפץ בידיעת האמת על בוריה. ברבות השנים הוא הגיע כאן לבית לא אחת, בעניינים שעמדו על הפרק, והחל לבכות כשהוא נסער כולו מאימת הגזירה הרוחנית העלולה לכלות כל חלקה טובה. לא היה ניתן לעמוד מנגד, אלא להירתם ולהתגייס בהשתדלות מרובה לטפל בנושא.

בשנה האחרונה קודם שנסע לטיפול הרפואי בגרמניה, עליתי לבקרו בביתו. רבי יהודה אריה היה נראה חלוש וחיוור, כוחו כבר לא עמד לו כבעבר, אך הדבר היה לפלא כיצד לא ראו עליו התרגשות מיוחדת לקראת הנסיעה והטיפול הייחודי והחדשני שהוא עתיד לעבור. הוא היה שרוי בשלווה וברוגע. אבל מאידך, בכל דבר קטן שנגע לענייני חיזוק כלל ישראל, הוא היה נסער כולו בלהבות אש ובהתרגשות והיה מתייחס לכל נושא בצורה כזו של סכנת התמוטטות לכלל ישראל ח"ו.

"הפרצות הללו שטרדו את מנוחתו - הפריעו לו יותר מהמחלה הנוראה שהתפשטה בגופו", מעיד באוזניו הגאון הגדול שליט"א בנחרצות. כבודו של רבינו הגדול

בדוק של געגוע. ההתמסרות שלו לתלמידים הייתה באותה הצורה בה מסר את השיעורים הנודעים; בריתחא, באהבה אין קץ לכל תלמיד, ובאכפתיות עמוקה למצבם הרוחני והגשמי של התלמידים.

צירוף המילים "רבי יהודה אריה אומר", לא היה דבר של מה בכך בתוככי בית המדרש. היה בהם סמל של אמת לאמתה של תורה, עד אין חקר, עמל ויגיעה עצומה עד כלות הכוחות והחוששים כפשוטו, והם סימלו גם שמחת התורה בצורה נדירה.

בהספד שנערך במוצאי שב"ק, הזכרתי כי רבי יהודה אריה היה חולה בשתי מחלות... מחלה אחת ידועה קיננה בו, ומחלה שניה הייתה "מחלת כלל ישראל", כל פגיעה שהייתה בכבוד שמים, כל דבר מענייני ציבור שדעת רבותינו נפגעה בהם, נגעו לליבו והוא היה ממש בוכה על זה, כפשוטו.

כל פרצה שאירעה במחנה החרדי כאבה לו. "בחכמתו הוא ראה למרחוק את העתיד" אומר לנו הגאב"ד שליט"א, "ניתן לומר כי רבי יהודה אריה זצ"ל חש והרגיש כבר לפני עשרות שנים בדברים מסוימים שאיש לא שב ליבו אליהם. בדעתו הרחבה ובליבו השותת הוא קינא לכבוד שמים בפרצות רבות שקמו בסערות התקופה".

לדאבוננו חסרים אנשים אשר מבינים אל נכון את עומק התהפוכות שעוברות על הציבור החרדי וההשקפה הצרופה אותה ינקנו מרבותינו זיע"א מדור דור. מן המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל אמר, כי רק למדן גדול בתורה באפשרותו לעמוד בניסיונות המתרגשות ובאות על שומרי התורה, מכיוון שבדור האחרון תהיה השקפת התורה בכלכלה כה גדול וכל אדם לא ימצא את הדרך הנכונה ללכת בה, ורק

ב שנת תשמ"א, עת נוסדה בבני ברק ישיבת "בית מתתיהו" בראשות הגאון רבי ברוך ויסבקר שליט"א, התמנו לכהן פאר כמרביצי התורה בישיבה, בעצת והכוונת רבינו הגדול מן האבי עזרי זיע"א - הגאון הגדול רבי יהודה אריה הרשור זצ"ל, שהחל למסור אז שיעורים לבני שיעור א', ולצדו יבלחט"א הגאון הגדול רבי צבי פרידמן שליט"א, אשר החל למסור שיעורים לבני שיעור ב'.

זכו כתליה של מתיבתא רבתא "בית מתתיהו", במשך כשלושים וחמש שנים, להיות אכסניה של הרבצת תורה מפיו וליבו של רבי יהודה אריה זצ"ל, ששמו נודע כאחד מראשיה. מכאן התבדרו שמועותיו ותורתו על ידי דורות של תלמידים, ששתו בצמא את דבריו ובנו מערכות על גבי מערכות לדון בחידושי העמוקים ובדרכי הסלולה בעומקא דשמעתתא.

לצדו כיהן כאמור בשנותיה הראשונות של הישיבה יבלחט"א הגאב"ד הגאון הגדול רבי צבי פרידמן שליט"א, עד לפתיחת ישיבת 'בית חלקיה' באותם השנים - אז עבר הגר"צ שליט"א לכהן בראשות הישיבה שם. ואולם, קשר הדוק של תורה ועמליה התפתח ביניהם להבחל"ח מאז, ובמשך עשרות בשנים עד אחרית ימיו. עם תום שלושים ימי האבלות על סילוקו של צדיק, עלינו למעונו של הגאון הגדול שליט"א, לשמוע דברי חיזוק וניחום על מרגלית טובה שאבדה.

"כבר בשנים הראשונות של הישיבה, ואף בשנים קודם לכן בעת שישב בישיבה, התאפיין רבי יהודה אריה זצ"ל בריתחא דאורייתא העצומה שבערה בו", פותח הגאון הגדול שליט"א, ועיניו מצטעפות

כדמך רבי יהודה אריה זצ"ל, פתח עליה ההוא ינוקא: ערבי פסחים, ערבי סוכות, זמני הביניים - הורידו כנחל דמעה, בכו בכה... לוחות המודעות בעיר התורה בני ברק דאז, בשנות הנוני"ם והסמכ"ם, מלאים היו במודעות בשלל גוונים, שהצד השווה שבהם הכותרת: 'לא נתנו מועדים לישראל אלא כדי שיעסקו בתורה'.

ובמבט בוחן, ברפרוף צמא, מיד מצאנו את אשר חיפשנו, היכן ומתי ידרוש הגאון רבי יהודה אריה...

ושמו התנוסס, שוב ושוב. כנחל נובע וכים שוטף. ליל יו"ט ראשון, בבית הכנסת 'יד אהרן' שבשכונת רמת אהרן, בענין הלל בליל פסח... במודעה הבאה: יום א' דחווה"מ, בבית הכנסת 'דברי שיר', בענין כזית מצה... במודעה הסמוכה: יום ב' דחווה"מ, בית הכנסת המרכזי של רמת אלחנן, בענין בפה"א על המרור... וכך ב'ירחי כלה', וב'חניכי' דשיבת... וב'יוצאי'... בשנים האחרונות לא זכינו לכך, והשפתיים רחשו תפילה, רבי יהודה אריה בן הענא פעשא, ק-ל נא רפא נא...

אך השנה לקינו בכפליים, ונהפך לאבל מחולנו. בערב המועד, במקום המודעת הצבעונית - חשכו עינינו ממודעות אבל שחור על גבי לבן, הגאון רבי יהודה אריה זצוק"ל. הרגשת החסר ממלאה את החלל, מי יתנני כירחי קדם'.

"צדיקים, מאי דעבדין הכא - עבדין התם". ילכו מחיל אל חיל, וכך בערב יו"ט קמו בניו שליט"א משבעת ימי האבלות לחוג את חג המצות, בעוד הוא זצ"ל עלה לשמי רום, מוסר כעת את השיעורים בישיבה של מעלה.

את המנגינה של ההספד, זו המגלה טפח מן הצער העמוק, אי אפשר להעביר מעל גבי הכתב, אולם אי אתה בן חורין להיפטר ממנה. ננסה במילים ספורות להעביר ע"ג הכתב רחשי לב, מתוך עיניים דומעות על אדם גדול. 'גברא רבה' - כך ספד לפני מיטתו רבינו מרן ראש הישיבה שליט"א.

צהלתו בפניו, בכל מקום ובכל זמן, זו היתה תמונתו השלימה. היה מהלך כשלצידו אברך או בחור צעיר, צורב, מחפש, מבקש להבין, והוא תמיד תמיד באמצע להסביר, לפרש, להקשות ולתרץ, בתוך עומק הסוגיא שנפרשה לפניו, מתוך נעצמות וחביבות יתרה שניכרה על פניו. המתיקות ואהבת התורה נשפכה

גבור כאריה

הרב יהודה בראון

וכך כשהיה מזכיר את דברי רבותינו האחרונים, בחיל ורעדה, תלמידי חכמים גופן אש, כשדברי תורתו מנסרים בחלל בתי המדרשות המלאים בבחורים ואברכים, תלמידי חכמים ומרביצי תורה מופלגים, השותים בצמא את דבריו המתוקים הבהירים.

במתינות ובבהירות הוא מקשה ומפרק, בונה וסותר, והציבור שומע ומשתוקק, ולאט לאט נכנס לעומק הענין - לנבכי הסוגיא, והוא מנצח על מלאכת ד' ללמוד וללמד, עד שהסוגיא מפורשת ומחוורת, בשפה ברורה ונעימה מנסר קולו הצלול והברור, ושוב הוא חוזר לפרש ולדקדק ביותר את לשונו של רש"י, והרמב"ם...

קשה, קשה מאד לשחזר את הרגעים הנצחיים הללו בפני מי שלא זכה לראות בעיניו. איך כל כולו היה מונח בתוך השיעור, וניכר כי אין לו בעולמו כלום מלבד התורה הקדושה. 'אשרי עין ראתה כל זאת'.

הייתי שם, ולא ימוש מזכרוני אותו ליל יו"ט ראשון של פסח, 'ליל הסדר' קודם תפילת ערבית, היכל בית הכנסת בית המדרש 'יד אהרן' היה מלא מפה לפה. השיעור 'מסר היום ע"י הגאון הגדול רבי יהודה אריה הרש"ר (שליט"א), בענין 'הלל בליל פסח'. שיעור נכבד היה זה, בביאור דברי התוס' שלהי פ"ק דמגילה, האם

בעיני למימר הלל בליל פסח לפני חצות. ההתלהטות של הגאון הגדול זצ"ל סחפה אחריה את כל הציבור, אברכים צעירים, נערים וזקנים, מרביצי תורה, עומדים ומתווכחים כצעירי הצאן, משל נמצאים כעת בהיכל ישיבה באמצע שיעור כללי, הרגשת הרוממות היתה גבוהה.

רבותינו, נשמע קולו של הגבאי, הגיע זמן קריאת שמע של ערבית...

אלו שאגות של 'אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת', 'ונשמח בדברי תורתך', היו שם. כך עד הגיע שעת ההלל, ואז ניכר בקולו של השליח ציבור ההתרגשות המיוחדת: 'ברוך... אשר קדשנו... וציונו לקרוא את ההלל'... לאחר כזה שיעור, כך הסביר את עצמו אחרי כן, בודאי שההלל צריך להיות אחרת. נזכרו כולם בדברי הגמ' בפסחים 'הלילא פקע איגרא', ופירש"י, לקול המולת ההמון מההלל דומין כאילו הגגין מתפקעין, כי הרי כל השיעור היה על המצווה המיוחדת ללילה זה, על מצוות ההלל, 'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג'.

ואלו רק טיפי טיפין מן הים הגדול, מעט מזעיר, מעיני תלמיד שלא זכה לשמשו, אך זאת זכינו וראינו רק בזמנים המועטים, זמני הביניים.

אשרי תלמידיו ששמעו תמידין כסדרן את שיעוריו במסכתות הישיבתיות, יבמות, בבא קמא ועוד, שזכו לקבל בכפל כפליים אהבת התורה, שמחת התורה, הצימאון והביקוש לתורה, מתיקות התורה, עמל התורה ועמקות בתורה, כי אין לו בעולמו אלא דברי התורה הקדושה.

נחזק לילך בדרכיו, כמבואר בספר יערות דבש דמעלותיו של הנפטר סובבות בעולם, וכל הרוצה יכול לזכות בהם. נשתדל לתפוס במעלותיו, וזה גופא יהיה זכות ועילוי נשמה עבורו, ונזכה שימשיך וימליץ טוב בעד עולם התורה ועולם הישיבות הזקוקים לרחמים גדולים בשעה זו, ונזכה במהרה לתחיית המתים.

כלי מלחמה אבדו ונפלו גבורים

קול נהי תלמידו המובהק הגאון רבי יעקב אנגלנדר שליט"א, מראשי ישיבת מאור יצחק חמד

תורה חגרי שק
והתפאשי באפרים אבלי
יחיד עשי לך ומספד
תמוררים וכו' מי ישרד

מעמקיך וחתו איכרים ומי ילחם
מלחמתך וישוב לשערים בלי מלחמה
אבדו ונפלו גבורים. מקור תיבות אלו
הם בקינת דוד על שאול ויונתן, איך
נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה.
רבינו זצ"ל היה כל ימיו בבחינת גבור
מלחמה - גבור במלחמתה של תורה,
גבור במלחמת היצר, גבור במלחמת
היסורים, גבור במלחמה על כל דבר
שבקדושה, ועל כך אנו מקוננים כלשון
הכתוב שם: 'איך נפלו גבורים בתוך
המלחמה'.

יראתי בפצותי שיח, מי אנכי
שאבוא להספיד את רבינו זצ"ל, רק
באמת אין כאן הספד אלא דברים
בתור אחד מן התלמידים, מה אנו
יכולים ליקח לעצמנו מחייו והנהגותיו
של רבינו זצ"ל.

על שששה דברים העולם
עומד על התורה על העבודה ועל
גמילות חסדים. כמדומה שבכל אחד
מעמודים אלו היה לנו רבינו לאות
ולמופת בבחינת 'הוא היה אומר',
עצם מציאותו אמרה ולימדה יותר
מהרבה דרשות ומאמרי מוסר, ננסה
להעמיד לעצמנו מקצת ממה שקבלנו
בדברים אלו.

על התורה

נפתח במה ששמענו מרבינו
בהספדו על מרן הקה"י, וחזר על כך
עוד הרבה פעמים ונזכר הזכירו כן
בלויה על משאחו"ל: תלמידי חכמים
אין האור של גהינם שולטת בהם
ק"ו מסלמנדרא שהיא תולדת האש
ואין האש שולט בה, ת"ח שהן גופן
אש שנאמר הלא כה דברי כאש על
אחת כמה וכמה. וצ"ע היכן מבואר
שהן גופן אש, דבפסוק כתוב רק על
דברי שהם כאש. ועל כרחק דזה הוה
פשיטא לגמרא דלא מקרי ת"ח אא"כ
הוא חפצא של דברי תורה.

ועדיין צ"ב למה תלמידי חכמים
נקראים דווקא ע"ש האש שבתורה,
דלא מצינו שת"ח נקראים מים או

דבש וכיו"ב משאר דברים שהתורה
נמשלה בהם. אלא יסוד הדברים הוא
בספרי ברכה עה"פ אש דת למו: 'ומה
אש כל המשתמש בו עושה בגופו
רושם, אף תלמידי חכמים שעמלים בו
ניכרים בין הבריות בהלכותם ובדבורם
ובעטיפתם בשוק'. הרי שבחינה זו
שהתורה הופכת את הלומד לחפצא
של תורה היא בחינת האש שבתורה.
ומבואר כאן בחז"ל שמתי התורה
היא בבחינת אש דווקא כשעמלים בה,
ויש להוסיף עוד בזה דברי האוה"ח
הק' בס"פ בשלח שכיון שנתעצלו
בתורה שנמשלה לאש ולא נתעסקו
במלחמתה של תורה לזה נענשו באש
המלחמה של עמלק, הרי שהאש
שבתורה היא דווקא על ידי מלחמתה
של תורה.

ומהו השורש למלחמתה של תורה
- ההרגשה שהתורה זה החיים וכל
תוספת הבנה ובהירות בתורה היא
תוספת בעיקר החיים, וכמו שאמר
מרן הרב אברמסקי זצ"ל לגביר אחד
שהתלונן בפניו על צורת הלימוד
בישיבות מתוך ריתחא ומלחמה,
והתאונן למה באוניברסיטה לומדים
כל כך בשלוה ונחת, וענה לו שכמו
שאם יבוא גזלן וירצה לקחת את
התכשיטים שבחנותך לא תשב לדון
עמו בשקט ונחת אלא תצק עליו
חמס, כך אצל בני תורה כל שינוי
מהאמת בתורה היא נגיעה בעיקר
החיים וזה א"א לעשות בנחת.

רבינו זצ"ל היה דוגמא מהי עמלה
ומלחמתה של תורה, כמה היה טורח
ויגע סביב כל קוצו של יו"ד שיהא
מבורר ומובן עד הסוף, כמה היה
נלחם על כל בדל של סברא שיהא
מבורר ומלוטש כדבעי, יכלו לראות
בחוש איך כל נקודה וכל תוספת
בהבנת התורה, היא נוגעת בעיקר
החיים ממש. אי אפשר לשכוח איך
היה שואג כארי מנהמת לבו ממש
בתוך סערת הלימוד ובירור הסוגיות.
אהה, 'מי ילחום מלחמתך וישוב
לשערים'.

זכיתי ללמוד עמו הרבה בשבתות
של הקיץ אחה"צ, היה מבהיל לראות
איך בחום נורא, בלא מזגנים ובלא
מאווררים, היה יושב ומתיגע שעות

ארוכות בענינים החמורים של אהלות,
עמל בדברי הר"ש הארוכים ובדברי
רבינו חיים הלוי בריכוז עמוק, תוך כדי
שפליגי זיעה ניגרים ממנו ללא הרף,
והכל בעומק העיון ומתוך מלחמתה
של תורה בלא לוותר על שום פרט.

והנה אחז"ל בשהש"ר עה"פ
צוארך בחרוזים, 'ר' אבהו היה יושב
ודורש ואש מתלהט סביבותיו, אמר
שמא איני חורז בדברי תורה כתקנך,
דאמר ר' לוי אית דידע למחרז ולא
ידע למקדח ואית דידע למקדח ולא
ידע למחרז, ברם אנא הוינא חרוזא
ואנא הוינא קדוחא'. ונראה במפרשים
שהוא חשב שהאש באה להראות
שאינו עמל בתורה כראוי שחסר לו
במקדח או במחרז, אבל האמת היתה
בהיפך שהאש באה משום החביבות
כנתינתה. ולמדנו לפי"ז שזוכים לאש
התורה כשיש גם מקדח וגם מחרז,
ובמפרשים ביארו שמקדח היינו
שמעמיק ונוקב לעומקן של הדברים
כזה שהוא נוקב במקדח, ומחרז היינו
שמחבר ומצרף הדברים זה לזה. וצריך
להקדים הקידוח לחירור.

כמדומה שדברים אלו ראויין
להאמר על השיעורים של רבינו זצ"ל
- למקדח ולמחרז, מצד אחד למדנו
אצלו לירד לעומקן של הדברים עד
סופן, כל מי שלמד אצל רבינו זצ"ל
הרגיש איך תוך זמן קצר משתנה המבט
שלו בלימוד למבט של 'לומדע'ס',
כלומר להפסיק לראות ולחשוב על
הדברים בשטחיות, ולהתרגל להתבונן
בעמקות. הרי זוהי המשמעות של
'עיון' לירד לעומק הדברים [דוגמת
מה שמצינו דרשת חז"ל בדין ירושה
'עיון עליו', שענינו שגם כשבמבט
ראשון אין יורש הרי בדור מאוחר יותר
יש יורש], וזה מה שלמדנו אצלו, גם
ביסודות ידועים וחקירות מפורסמות
לחשוב היטב איך להגדיר כל דבר וכל
צד ולפעמים בכל צד היה מוצא כמה
צדדים, ויותר לא היה שייך לדבר על
שום נושא בשטחיות, בין בסוגיות
שלמדים בעיון בין בעניני הלכה בין
בדברי אגדה ומוסר, הכל באותו מבט
של עומק והפקעת השטחיות. אהה,

'מי ישרד מעמקיך וחתו איכרים'.
ומאיך גיסא - למחרז, השיעור
היה תמיד מלאכת מחשבת של
מהלכים נפלאים הבנויים על גבי
יסודות ההבנה והרבה פעמים על
פי יסודות בהבנה ממקומות אחרים
שנראה היה שאינם שייכים לענין,
הפליא לעשות וליישב הסוגיא על
בוריה.

ומכח כל זה - היתה האש מלהטת
סביבותיו.

בהספד על מרן רבינו הגדול
הגרא"מ שך זצ"ל הביא רבינו מדרש
בפרשת כי תבא, שיש שם ב' פירושים
עה"פ והיה אם שמע תשמע, פירוש
אחד: 'אם שמעת לקול רבך סופך
שאחרים שומעים לך', ופירוש שני:
'אם זכית לשמוע דברי תורה שניתנה
בקולי קולות תזכה לשמוע אותו הקול
שכתוב בו קול ששון וקול שמחה'.
וכמדומה שהדברים ראויים להאמר
על רבינו, הפירוש הראשון 'אם
שמעת לקול רבך' הרי רבינו היה בכל
מציאותו שומע לקול רבו ומתבטל
לרבותיו באופן מוחלט, ואמנם הוא
היה דוגמא מובהקת למה שאמר
מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל על ר"א
הגדול שמצד אחד לא אמר דבר שלא
שמע מפי רבו מעולם ומצד שני אמר
דברים שלא שמעתן אוזן מעולם,
וביאר הגר"ח שודאי אמר הרבה
חידושים, אבל כל חידוש היה חושב
האם רבו היה אומר כן. וכך ממש ראינו
אצל רבינו, שמצד אחד היה מחדש
מהלכים שלמים ומערכות נפלאות,
אבל הכל היה במהלך של 'שמע מפי
רבו', ואפשר לומר שהוא היה 'רבי'
איך להיות 'תלמיד'. ונתקיים בו 'סופך
שאחרים שומעים לך'.

והפירוש השני, אם זכית לשמוע
ד"ת שניתנה בקולי קולות, ביאר רבינו
שהכוונה שגם אצלך התורה היא
במהלך של קולי קולות. והרי כך היו
שיעוריו של רבינו וכל משאו ומתנו
בד"ת, בקולות וברקים ממש, ונראה
שהמהלך בזה הוא שכל מציאותו
הייתה בתוך הדברים בלא שום שיוור,
ומכוח זה זכה שתלמידו היה באופן של
קול ששון וקול שמחה - כמו שראינו
תמיד את גודל השמחה שהייתה שורה

הפנימי של המצוה. אצל רבינו יכלו לראות בחוש בכל דקדוקי המצוות שנהג בהם, בד' מינים ובד' כוסות, במצה ובסוכה, איך הכל היה מתוך הלב הבורע ברצון אחד: לעשות נחת רוח לפניו יתברך.

ועל גמילות חסדים

בעמוד גמילות חסדים יש הרבה להאריך, אולם לקוצר הזמן נאמר רק שאצלו יכלו לראות מה שאמרו מרזן זיע"א שתכלית הישיבה היא "להחיות רוח שפלים ולהחיות רוח נדכאים". כל בחור, בין המצוין ביותר ובין החלש ביותר, ידע שאצלו יש תמיד אוזן קשבת וכולם שוין לפניו, בין במו"מ בדברי תורה ובין בענינים פרטיים, ותמיד היה הכל במאור פנים ובסבלנות אין קץ.

תדיר היינו מתפעלים איך היה יושב שעות ארוכות אחר מנחה, כשהיה כמעט בתענית מהבוקר והיה חלוש ביותר אחרי כל המתח של ההכנה והמאמץ של השיעור וכן העבודה של מנחה, והיה עונה באורך רוח לכל שואל, גם לבחורים שהיו מטרידים ומתעקשים על דברים של מה בכך, וכל אחד יצא מלפניו בהרגשה שיש עבורו את כל הזמן שבעולם ושרבינו נהנה באופן מיוחד לדבר עמו.

נעמיד את דמותו של רבינו למול עינינו, נשתדל לילך בדרכיו, ויהי רצון שיהא מליץ יושר עלינו ועל משפחתו הרוממה - ובפרט על הרבנית תבדלחט"א שכולנו התלמידים חייבים לה הכרת טובה מרובה על שפתחה ביתה בפנינו בכל עת וזמן בשמחה ובמאור פנים ועל גודל מסירותה למענו של רבינו, ועל כל כלל ישראל, ובפרט על בית המדרש הזה של יוצאי הישיבה"ק שהיה בבת עינו, ובמהרה נזכה שיקצו וירננו שוכני עפר ונראה פניו המאירים במהרה בימינו אמן.

נכתב ונמסר ע"י אחד השומעים

להתרגל להתפלל במנין אחד. פעם הסביר לי באריכות איך צריך לעבוד על תפילה, ואמר שהדבר הראשון הוא לא להסתכל על השמו"ע כמקשה אחת, ואפי' לא על כל ברכה, אלא להתיחס לכל ג' או ד' מילים בפני עצמם, לעצור אחריהם ולהתבונן בהם. והמחיש לי איך לדוגמא אומר ברכת השיבנו, השיבנו אבינו לתורתך, לעצור ולהתבונן, וקרבנו מלכנו לעבודתך, שוב לעצור ולחשוב ולהרגיש את המילים, ואח"כ והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, ושוב לעצור...

עוד אמר שצריך להשקיע הרבה עבודה בכל קטע בתפילה בפני עצמו, וכגון תקופה מסוימת לעבוד על ברכות השחר, תקופה מסוימת על ברכות התורה, וכן על כל מזמור בפסוקי דמורה, עד שמתרגלים שכל התפילה היא בדרך עבודה.

ולא רק בתפילות הקבועות היה משקיע עבודה, אלא על כל דבר וצורך היה שופך את לבו ובתפילות שלימות לפני השי"ת, ושמעתי ממנו פעם שבבוקר לפני שמתחיל ללמוד יש לו תפילה ארוכה שחיבר שהשיעור יצא ברור ומחזור ושיהא לאמיתה של תורה ושכולם יבינו אותו כראוי, וכך בכל דבר וענין.

עוד בכלל העבודה, הדקדוק והלב שהיה משקיע בכל מצוה ומצוה. שמעתי בשם מרן הגרי"ד פוברסקי זצ"ל, על משאחז"ל שאפי' ריקנין מלאים מצוות כרימון, וקשה דא"כ למה נקראים ריקנין, ועוד דאם הרשעים מלאים מצוות כרימון מהי דרגתם של הצדיקים. וביאר דהרשעים מלאים הרבה מצוות נפרדות, אבל הצדיקים יש להם רק מצוה אחת - לעשות רצון אביהם שבשמים, אלא שיש כמה אופנים איך לעשות רצונו, מה שאין כן אצל הרשעים שעושים רק את חיצוניות המצוה, הרי שיש להם הרבה מצוות בלא קשר בין אחד לשני, וזהו ריקנין שהם ריקנין מהתוכן

וברור, ועל זה היה עמל שעות ארוכות בבוקר לפני השיעור ביגיעה גדולה ובמתח רב שיהיו הדברים ברורים ומוגדרים בעצם, ולא פחות מכך היה עמל על צורת אמירתם, שייאמרו באופן ברור ומוגדר ובסגנון מלוטש ובהיר, וכמו שהיה שגור על לשונו: 'איך לומר את הנוסחא', היינו איך להגדיר באופן החד והברור ביותר.

שמעתי מאחד מתלמידי מרן הגר"ש רודובסקי זצ"ל, שפעם כשהגיע לשיעור בגרונדא ביקשו ממנו שיתחיל מכאן ואילך לומר את השיעורים בעברית, וענה להם שיתחיל כן רק מהשיעור הבא משום שאת השיעור הזה כבר הכין באידיש... וכך ממש היה גם אצל רבינו, שהיה ניכר איך שהשיעור היה מוכן מתחילה בלשון מדויקת איך ומתי ובאיזה תיבות לומר כל קושיא וכל תירוץ וכל סברא.

ומכוח זה הדברים היו ברורים ונהירין ומשמחין את לב כל השומעים, עד שלא היו מרגישים כלל איך שהזמן חולף, וכשהיה מסיים את השיעור היה נראה שרק עכשיו התחיל.

ועל העבודה

באמת כל מי שהיה מתבונן על רבינו בתפילתו, היה מרגיש איך הוא עומד לפני המלך ממש, והיה ניכר כמה עבודה הוא משקיע בתפילתו. זכיתי לשמוע ממנו הרבה ביתר פירוט על צורת עבודתו, והדברים מבהילים ממש. פעם אמר לי שעד שהתחיל לומר שיעור מעולם לא קרה שהזכיר השם בלא כונה, והרבה פעמים היה מתוך יראת הרוממות באופן שהיה מזדעזע כולו מפחד גאון ד' יתברך. הרבה שנים היה מתפלל שחרית בביהכנ"ס איצקוביץ לאורך כמה מנינים, היינו שהיה מתחיל ברוך שאמר במנין אחד וכשהם היו מגיעים לשמו"ע הוא עוד היה באמצע פסוקי דמורה ועבר למנין אחר שרק התחילו, וב'שתבח' היה עובר לעוד מנין, וכן בק"ש וכן בשמו"ע, ורק כשהיה צריך להתפלל לפני העמוד על אביו הוצרך

על כל סביבותיו בעת הלימוד.

אחד הדברים הבולטים ביותר בשיעוריו של רבינו הייתה הערכות וה'גישמאק' שהיה לכל השומעים, עד כדי כך שתלמידים רבים מעידים שעד היום עומדים הדברים למול עיניהם כאילו שמעום היום, ויש שאחרי עשרות שנים יכולים לחזור על חלקים שלמים מהשיעורים, מרוב החביבות וההנאה שהיתה לכולם בשמיעת הדברים.

וזכרתי שעוד בילדותי כשהייתי רואה אותו אומר שיעור משניות לבעה"ב בין מנחה וערבית ב'דברי שיר', הייתי אחוז התפעלות מגודל הערכות והחביבות שבה נאמר השיעור.

מהיכן הגיעה עריבות זו? - כמדומה שיסוד הדברים בדברי חז"ל בשהש"ר עה"פ דבש וחלב תחת לשונך שאמרו: 'ר' אלעזר אומר כל מי שהוא אומר דברי תורה ברבים ואינן ערבין לשומעיהן כסולת זו שצפה על גבי נפה נח לו שלא אמרן וכו', רבנן אמרי כל מי שאומר דברי תורה ברבים ואינן ערבין על שומעיהן כדבש וחלב המעורבין זה בזה נח לו שלא אמרן'. (ויעו"ש עוד משלים בזה). ונראה שנאמרו כאן ב' בחינות בערכות התורה, האחת היא שהדברים עצמן יהיו כסולת על גבי נפה, ויעו"ש במפרשים שהיינו דברים מצודקים ומבוררים מכל סיג כסולת בלי פסולת, והשניה היא שצורת אמירתן תהא באופן של דבש וחלב, במתיקות ונעימות.

וזהו סוד העריבות הגדולה של רבינו בשיעוריו. כמה היה עמל ויגע בין בגופן של דברים לברר וללבן כל דבר שיהא מוגדר וברור בלא עיקולי ופשוטי ושתהא הסברא מחוורת ומזוקקת, וכמו שאחז"ל שיהיו ד"ת מחודדין בפ"ך שאם ישאלך אדם אל תגמגם ותאמר לו, וביארו בזה שחידוד הוא מלשון אחד ואילו גמגום הוא מלשון גם וגם, היינו שהדבר משתמע לשני פנים, ואין כאן דבר אחד מוגדר

זצ"ל, עם כל הלהט דקדושה. כל מילה נהגתה ונאמרה בכבוד ראש ובהכנעה. ובאיזה שמחה היה שרוי כאשר בחזר כיוון לסברא הנכונה. מחזה נפוץ היה לראותו רוקד ומנשק את לומדי התורה שהבינו את הסוגיה לעומקה. כך היה נראה שיעור במחיצתו של רבי יהודה אריה: היה ניגש לבחורים, מסתובב כארי, דופק על ידו של אחד ומאמץ את של השני, ומרגלא בפומיה: ככל שצועק אני עליך יותר, סימן הוא שאני אוהב אותך יותר...

הרגש העצום שהיה בו פפעע ויצא חוצה, וכפי שהיה נוהג לומר מן המשגיח הגה"צ רבי מאיר חדש זצוק"ל, ממתי הנך יכול להיות 'רבי', כאשר הגביע שלך גולש, וממילא הוא משפיע על אחרים, ואצל רבינו זצ"ל הגביע היה נשפך ונשפך...

כש'התלמיד של ר' שמואל' מתחיל למסור שיעורים

כאשר נתייסדה ישיבת "בית מתתיהו", מעיד אחד הרה"ג שליט"א, שיחת היום בקרב עמלי התורה הייתה שהתלמיד הגדול של ר' שמואל שהיה כבר אז מפורסם בגדלותו בתורה מתחיל למסור שיעורים.

ואכן, עד מהרה שיעוריו נהפכו בכל עולם הישיבות לשם דבר והמוני תלמידים נכרכו אחריו. גדולי התורה תלמידי בית אולפנא רבנא דישיבת פוניבז', יכלו להעיד נאמנה כי שיעוריו של רבי יהודה אריה מהווים המשך ישיר לחרדת הקודש והמראות הנעלים שנראו בשיעורים של רבינו הגדול מרן האבי עזרי ומרן הגר"ש ריזובסקי זצוק"ל.

בני המשפחה העידו במהלך ימי השבעה, כי ברבות השנים שמעו בשם גדולי מרביצי התורה שליט"א מכל העדות והחוגים שאמרו לתלמידיהם כי באם חפצם לראות מעין בבואה של שיעוריו המאירים של ר' שמואל, אשר התוו דרך לעולם התורה כולו, אזי עליהם לעלות במעלה גבעת רוקח בבני ברק לקיתונו הצר של רבי יהודה אריה ולספוג מעט מהניחוחות שנראו אצל הרבי הגדול.

אחד מהגאונים שליט"א שלמד בישיבת פוניבז' בזמן הסתלקותו של

ממקומו ורץ את כל אורך בית המדרש למקומו של אותו בחור: "יש לי פירכא", הוא זועק לבחור כשהא אווז את ידו בהתלהבות עצומה של חדותא דאורייתא, זה בער בו! יש לו פירכא עצומה על הדברים שנשמעו כאן, וחובה להעמיד את האמת על מכונה. בני הישיבה חזו במעמד בהערצה והפנימו כי חזוים הם ברגעים של אהבת תורה ודבקות בתורת ד' אותם יעבירו לילדיהם כאשר יחפצו להטעיםם בדרגות של דבקות בתורה מדורות עברו.

פעמים באמצע השיעור היה מכריז, כי מי שיענה על שאלה מסוימת יקבל ממנו סכום כסף הגון, כפי שראה אצל מרן האבי עזרי זי"ע. ואכן, למשמע תשובה שהניחה את דעתו הוא הוציא סכומים מכיסו והיה מעניק לאותו בחור, כך היה מדביק את כולם באהבת התורה שלו. רבים וטובים היו באים לחזות במראה הגדול, איך גאון מובהק עולה ומתעלה עם חשק ושאיפה מתמדת, מתוך יגיעה עצומה וביקוש האמת, תוך ליבון והעמקה של רוחב דעתו העמוקה והסולת שקלט מבין דרכי ושיטות הלימוד השונות.

כמלאך הניצב בראש דרך ובכישרון עצום היה עומד רבי יהודה אריה ומעביר את הסוגיא בבהירות ובשמחת התורה שאין דומה לה. בכל ישותו הוא היה 'חי' את מהלך הסוגיא בחיות ובריתחא דאורייתא נדירים. היה מנפה כל סברא בניפוי אחר ניפוי כשהוא אף שואל את תלמידיו למשמע סברותיהם להבין ולהבחין כיצד הם מבינים את הסוגיא.

"פעמים רבות" אומר לנו אחד מהגאונים שליט"א, "משמיעת מאמרי חז"ל שהיה קורא הרב זצ"ל בטוב טעם עם כל הטעמים והניגונים, היה אפשר להבין ולחיות את הכתוב, ללא ביאור נוסף. הוא היה 'מחיה' את הדברים, וכאשר תלמידים רואים את הדברים יוצאים מפיו הם מבינים מיד את עומקן של דברים".

בחורים מעידים כי הם קיבלו גישמאק בלימוד לכל חייהם, משמיעת מילה אחת של 'אדוננו הרמב"ן' שיצאה מפה קדוש של הגאון הגדול

תועלת, הרי שהשיחה תסוב אודות זיכרונות מאורחות חייו שיש בהם 'למען ישמעו ולמען ילמדו', לחיזוק הדברים שכה עמל בעבורם, ולעילוי נשמתו הטהורה.

בראש ובראשונה, חובה עלינו לעמוד על השיעורים הנודעים אשר שמעם יצא למרחוק בכל מקום אשר בני תורה ואוהביה יושבים שם. במשך שנות דור הייתה שאיפתם של עמלי התורה לזכות ולהתקרב לרב הגדול ולבקש תורה מפייה. שיעוריו היו חודרים בעצמות עד שניתן לומר כי מצב הרוח השתנה מקצה לקצה בכל שאלה ותיורן.

דבר לא טרד את מנוחתם של בני השיעור באותם רגעים נעלים וטמירים. רבי יהודה אריה הגביהם טפחיים מעל הקרקע והכניסם לעולמות גבוהים של תוספות ורמב"ן. "זר לא יוכל להבין זאת" אומרים התלמידים הוותיקים, כאשר עולה קושיא בסוגיא אז כל כוחות הנפש והגוף משועבדים אך ורק ליישוב הקושיא, איש לא יכל לעצור בעדו והרבי הגדול הדביק את כולנו באהבת תורה, הוא היה כולו להוט לפצח וליישב את הסוגיא.

נקל לתאר מה אירע כאשר נמצא יישוב לסוגיא המוקשה, נהרה התפשטה על פניו של רבי יהודה אריה והוא הדביק את כל התלמידים בשמחה העצומה שלו. חדר השיעורים כמו היה צר מלהכיל את רגעי האושר העילאי הזה. ראש הישיבה פוצח בריקוד נלבב באמצע חדר השיעורים בפני הבחורים, לאחר החידוש שהתחדש בבי מדרשא, ואלו הם מראות שחדרו לנכנסו בעצמותיהם של אלפי תלמידים במשך שלושים וחמש שנים.

"לא הרי תלמיד שלא שזפו זאת עיניו, כהרי תלמידו של רבי יהודה אריה זצ"ל" אומרים לנו התלמידים בפסקנות. המושגים בשמחת התורה של תלמידיו בלתי ניתנים לתיאור.

וזכרוננו פעם, אומר אחד מן התלמידים הוותיקים, באמצע סדר א' - היכל הישיבה הומה מבחורים, הרב זצ"ל שומע חידוש מסוים והולך למקומו, לפתע הוא קם בבעתה

אם היו בני אדם מרגישים בערכות ומתיקות טובה התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה". דברי האור החיים הקדוש הנודעים, עלו כמו מאליהם במהלך השיחה הזו, שוב ושוב. נראה אפוא, שאין הגדרה טובה מזו בעת נסיון לאחוז בקצוות גלימתו של מורנו ורבנו, להעלות מעט מזעיר על דמות הענקים של רבינו יהודה אריה הרש"ר זצוק"ל. משך שנות דור הנחיל והעמיד רבינו תלמידים בקרן אור בכל אורחות חייהם, ובפרט החדיר בעצמותיהם אהבת תורה שאין דומה לה. וכמים פנים אל פנים השיבו לו התלמידים אהבה גדולה והיו כרוכים אחריו גם עשרות שנים לאחר סיומם לשבת בשבת תחכמוני, בישיבה הקדושה "בית מתתיהו".

עם תום שלושים ימי האבלות לעלייתו בסערה השמימה של הרב הדומה למלאך ד' צ-בקות, אך מתבקש היה לקבץ יחדיו סביב שולחן אחד, שולחנה של מערכת בטאון עולם התורה, כמה מגדולי תלמידיו ומקורביו של רבינו זצוק"ל עשרות בשנים, הלא המה: הגאון רבי מתתיהו פלדמן שליט"א תלמיד רה"י זצ"ל משנותיה הראשונות של הישיבה שהיה קשור עמו בעבותות של תורה ויראה עד יומו האחרון, הגאון רבי חיים שמואל אויערבאך שליט"א ראש כולל "כבוד חכמים", תלמידו המובהק בכולל 'עטרת שלמה' ומקורבו בעניינים רבים, אשר הגאון הגדול זצ"ל מזכירו בהקדמתו לספרו "ויאהל שלמה" על מסכת אהלות, הרב הגאון רבי אוריאל ברמן שליט"א ר"מ ישיבת "אמרי דעת" ומחשובי בית מדרשו של רבינו, הרב הגאון רבי אברהם ברנר שליט"א מרבני כולל "בית יהודה" ומותיקי התלמידים, והרב הגאון רבי דב בער רוקמי"א שליט"א ראש חבורה בכולל אור המאיר, תלמידו המובהק, חביבו ונאמנו הקרוב של רבינו זצ"ל שנים רבות.

בפתח השיחה מדגישים בני ישיבתו הגאונים שליט"א, כי מחמת בקשת ראש הישיבה זצוק"ל שלא להספידו ולגודל רצונו שלא לבוא בסיפורים בעלמא בלא שתהיה בהם

בוודאי הרב ישב כמה שעות בבקרים מזמן הנץ החמה כדי להוציאו. והרב מזדעזע לעומתו: "וכי יש לך הוה אמינא שעשיתי זאת ביום שאני מוסר שיעור, וכי תחשוד בי שאני בכלל העושה מלאכתו רמיה?"... בימים של שיעור אי אפשר לעסוק בשום דבר אחר! כל זאת לא עשיתי אלא בימי שישי, בהם אין שיעורים.

"הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות ושננתם"

אהבת התורה שלו לא ידעה גבולות, דבר נודע הוא כי קודם מסירת השיעור היה ממלמל בפיו 'הנני מכוון לקיים מצוות ושננתם לבניך אלו התלמידים'. אף בבוקרו של יום היה מתפלל על התלמידים שהדברים שיאמר לפניהם יהיו נכונים, שיזכה להסבירם בטוב טעם ויוכלו להבינם. ובחורים רבים היו מחכים לו בתחילתה של העלייה הידועה שברחוב בן פתחיה כדי להספיק לדבר עמו בלימוד עד שיכנס אל בית המדרש.

אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבי יהודה אריה את התלמידים בוז יבוזו לו. בחור דיבר עמו פעם בלימוד כשרגלו מונחת על הספסל, הרב העיר לו בעדינות וגער בו. כששאלו הבחור שעמד בסמוך, ומדוע עלי לא תצעק, הן גם אני עומד כך. ענה לו הרב

מוחשית דין שמיים בעולם האמת. כאשר בחור היה מתבטל באמצע השיעור, הוא היה מיד מציין ביראת חטא: אנא, שביטול התורה הנגרם כעת לא יהיה קשור אלי בעלמא דקשוט.

כבר בתחילת השיעורים היה מכניס 'דלק' לבחורים, ומלהיבם לאהבת תורה בוערת. פעמים רבות היה מתחיל את השיעור: "אתמול נפתחו השמים וראיתי מראות אלוקים", "התורה שאומר כעת היא תורה שלמדתי באף אז הקב"ה האיר לי את העיניים והצלחתי להבין פשט חדש בסוגיא".

ואכן, מציניים התלמידים שזכו לשמוע ממנו שיעורים עד השנים האחרונות, אף בשנים האחרונות במצבים קשים מנשוא בעת שמחלתו גברה עליו, היה מוסר שיעורים חדשים שהכין בעמל עצום.

"בימים של שיעור אי אפשר לעסוק בשום דבר אחר"

ומידי יום ביומו, דבר אחד עמד מול עיניו: עמל ויגיעה עד אין חקר בסוגיות הנלמדות. הוא חשש לעשות מלאכתו רמיה ולהתעסק בסוגיא אחרת שאינה נלמדת בישיבה הק', שמא זה יפגע ולו במשהו מהכנת השיעור ומצורת מסירתו. כאשר יצא ספרו 'ויאהל שלמה' על מסכת אהלות, ניגש אליו תלמיד ושאלו: בשביל כזה ספר עמוק ומקיף על מסכת שאינה נלמדת בישיבות,

שבע בערב וכתב בקושי דף או שניים, וכפי שידוע כי כאשר ר' שמואל כתב שטיקל תורה בספר הזכרון למרן הגר"י אברמסקי זצוק"ל, לקח לו זמן רב למסור את הדברים בדיוקם.

עוד כמה ימים תבינו מי זה הרב"ה'...

כמה אופייני היה שרבינו זצ"ל היה מקבל את הצורבים הצעירים שזה עתה החלו את דרכם בישיבה, כאשר מראשית צמיחתם הוא מחדיר בהם חיות וגישמאק בלימוד הסוגיות. בכל שנה ושנה בימים הראשונים של זמן אלול, היה פונה רבי יהודה אריה זצ"ל לבחורים הצעירים: עוד כמה ימים תבינו מי זה הרב"ה... קיים הוא בנפשו את דברי חז"ל: "יהי מורא רבך כמורא שמים".

הנהגות קודש רבות היו לו ואי אפשר לפורטם כי רבים הם. בכל סוף זמן בישיבה הק', היה הרב זצ"ל מודה לכל הבחורים בני השיעור על כל השנה האחרונה. לצד זאת ביקש סליחה מכל הבחורים על כך שפעמים אמרו סברא והוא לא מספיק שיבח את הסברא, ויותר מכך הוא מבקש את סליחתם על כך שלפעמים בחור אמר סברא לא מספיק טובה והוא לא מספיק העמידו על טעותו וישר את סברתו, "מה אני אעשה בעלמא דקשוט", קונן באותם רגעי פרידה מבני השיעור.

ככלל, נזכרים בני שיחנו שליט"א, בכל זמן ועת עמד מולו בצורה

ר' שמואל זצ"ל, משתתף אף הוא באסיפת התלמידים ומעיד כאן, כי להם, הבחורים הצעירים דאז, היה רבי יהודה אריה כנחמה פורתא אחר מיטתו של ר' שמואל. יש להם את רבי יהודה אריה שיחזור על דברי מרן הגר"ש זצ"ל, יש בוודאי תלמידים גדולים ומופלגים, אבל יש אחד ומיוחד שיחזור על הדברים כאמירתם וכמסירתם. אצלו ובצילו ספגו הם את ניחוחות תורתו של הרב"ה האהוב.

הגאון רבי ישראל סוקל שליט"א העיד כי פעם שאל את גיסו רבי יהודה אריה זצ"ל, מדוע דבק במיוחד ברבו המובהק ר' שמואל, ענה לו רבינו כי ר' שמואל היה מודה על האמת וברור לו שכל מה שהוא אמר הוא אחז והגיע למסקנא שזו האמת לאמתה ואין בלתה.

ואת שמו של רבו הגדול, הוא לא ההין להזכיר כידוע. כל חייו הוא הרגיש "תלמיד", תלמיד הוא לגדול מנחילי ומוסרי התורה בדור האחרון. בשנים קדמוניות היה מכנה את ר' שמואל בשיעורים בתואר 'ראש הישיבה', אך ברבות השנים כשחשש לפגיעה באי מ', החל לכנות את רבו הגדול "הרב"ה". ומני אז ואילך ניתן להסתובב בקרב אלפי בוגרי ישיבת "בית מתתיהו" ולשאול אותם מיהו "הרב"ה", או אז דמויותיהם של רבי שמואל זצ"ל ורבי יהודה אריה זצ"ל יופיעו להם בערבוביא...

גם בכתיבת ספריו נצמד למה שלמד אצל מרן הגר"ש זצ"ל. פעמים ישב בבין הזמנים משבע בבוקר ועד

בפשטות, איני מעיר מתוך כעס, אני מעיר רק למי שקרוב אלי... עם כל מה שנהג בפרישות שאינה תואמת כלל את מציאות דורנו, חביבות יתירה היתה לו אל כל תלמיד ממש בבחינת 'תלמיד חבר', בדרכים ייחודיות הוא השכיל אל נכון לעורר את ליבות תלמידיו האהובים ולהלהיבם ליראת שמים טהורה. שגור היה על לשונו דברי הס"ק מן החפץ חיים, על הכתוב 'אז נדברו', שלעתיד לבוא יפגשו אחד את השני לחיזוק ביראת שמים. כמה פעמים היה אוחז בידי תלמידיו וזועק: עתה זה אותו הזמן, בא נתחזק ביראת שמים.

גאון במידותיו

יום שישי, בעיצומה של המחלה הנוראה, הגוף החלוש בקושי העמיד את עצמו אך הרוח הגבוהה לא ניתנה להישבר. זה שנים רבות שהרב זצ"ל מקבל את השבת מפלג המנחה, מבקש להוסיף מחול על הקודש, ועם כל זאת כשאינו יודע, היה מבקש מאחד מתלמידיו ובא עמו לסדר את מקומות הישיבה, לפרוש את המפות הלבנות לכבודה של שבת, בבית הכנסת של יוצאי הישיבה בו גם כיהן כרב. השניים אחזו במפה הצרה שסירבה לקבוע עצמה אל השולחן, התלמיד אחז את השולחן והיכה בו במהירות אל הקיר כדי לתפוס את המפה בריוח הצר שביניהם, מבלי שהבחין שגם אצבעו של הרב זצ"ל נלכדה ביניהם... והרב מצידו לא הוציא הגה, אף 'איי' חלוש לא יצא מפיו, ולא מפני שזה לא כאב, גופו החלוש והצנום הרגיש כל מכה ולו קלה ביותר, אך למרות הכאב הגדול, כאב לו עוד יותר לצער את תלמידו שעשה לו זאת בטעות.

מעשה נורא הוד אנו שומעים כאן מפי אחד הרה"ג שליט"א, על זהירות ודקדוק בפגיעה בבין אדם לחבירו: חביבותו לדבר שבמצווה היתה לשם דבר, מעשה אפיית המצות שלו היה לאות ולתפארת עד שרבים באו רק לחזות ולראות, להבין מהותה של מצווה מה היא. האווירה במקום היתה של ליל מוצאי שבת של סליחות, החרדה הייתה ניכרת על פניו משעה שנכנס למאפייה, בכל חומרה אפשרית הוא ביקש לדקדק עד תום, וקורת רוח מרובה נסוכה היתה על פניו שעה שעמדו במשימת הקודש. ובאותה השנה בגמר האפייה גילה רבינו שאחד מן העוסקים במלאכה שהיו בשנה שעברה לא הגיע, התגנבה לאוזנו שמועה שאחד מן האחראים לא קרא לו בשנה זו, וכל גופו רעד

ונודעו. הוא סבר שעם כל הזהירות בכשרות המצות עדיין אינן כשרות כל עוד נפגעה נפשו של אחד מהם ולא נרגעה רוחו עד ששילם לו את שכרו מבלי שהשתתף באפייה, ואף הודיע לו כי נעשה הדבר בטעות ומקומו מובטח לשנה הבאה. אגב, בכל שנה בגמר האפייה הקפיד רבינו זצ"ל לגשת אל כל אחד מהפועלים והמשתתפים במלאכת האפייה לבקש את סליחתם ומחילתם שמא מלהט הקדושה וחשש החימוץ הגביה את קולו בטעות על אחד מהם. באחת השמחות בהם השתתף, ילד שפך לידו מים והרטיב את בגדיו, הרב לא היסס לרגע כאשר שפך אף הוא כוס של שתיה, כדי שיראה שזה יכול לקרות לכל אחד...

אמת מוחלטת, בכל מילה!

כאשר הוציא את ספרו על מסכת אהלות, הסביר לתלמידיו מדוע למרות שהוא מוסר שיעורים עשרות שנים מכל מקום לא הוציא אלא כמה ספרים, זאת מאחר ובספר אפשר לכתוב רק אמת מוחלטת שבוודאי שלא יחזור בו לעולם מן הכתוב, וזו עבודה גדולה עד למאד. עם כל גאונותו הרבה וכישרון ההסברה הנדיר שניחן בו, היה הרב זצ"ל מנפה ניפוי אחר ניפוי כל מילה קודם שהוציא מפיו, בוחן אותה במאזני צדק, וקודם מסירת השיעור, כבר בביתו, היה מסודר לו בראשו כל מילה היכן יאמר אותה ומתי. יראת השמים שלו הביאה אצלו את גודל האחריות מה לומר והיאך. הנהגה מופלאה ונודעת הייתה לו בשנותיו האחרונות, לבקש ברכה

מפי כל אחד שהיה פוגש בו, החל מתלמידי חכמים באים בימים ועד לצורבים צעירים שהיו באים להציע בפניו דבר תורה והלכה. המחזה היה מפעים מידי ליל שבת קודש, כאשר היה פוסע אך בקושי מבית מדרשו "יוצאי בית מתתיהו" ברחוב שד"ל, ועד לביתו במעלה גבעת ישיבת פוניבז'. כל מי שניגש אליו להתברך בברכת 'גוט שאבעס', היה הרב זצ"ל מבקש ממנו ברכה: 'תאמר בפה מלא - שבת היא מלועזק ורפואה קרובה לבא', המברכים שלא אחת היו צורבים צעירים חשו בושה לעמוד ולברך את האדם הגדול הזה, אשר כל גופו תורה, כיצד הם הצעירים והפשוטים יברכו את ראש הישיבה? אך הרב זצ"ל לא וויתר והפציר בעומד מולו לברכו.

בענוותנותו העצומה פנה לא אחת אף לילד קטן כבן חמש בכדי שיואיל לברכו. היה בזה גם כוח אמונה גדול לברכתו של תשב"ר, לילד שלא טעם טעם חטא.

בכל דבר שהיה עובר עליו היה מסתכל ובוחר ומחפש למה הקב"ה עשה לו את זה. בכל רגע הוא חי עם רצון ד' מה הקב"ה רוצה ממני עכשיו, אין דבר שאין לו סיבה. כאשר החל בפעם הראשונה את הטיפולים הקשים, שם ליבו לכך כי הוא עובר ל"ט הקרנות, כשהוא מציין כי הם עולות כנגד שלושם ותשע מלקות... פעם הוצרך לעבור ניתוח עקב חמשה אבנים שנמצאו בכליותיו, כשהוא מציין כי חמשה אבנים הם כנגד חמשה חומשי תורה שהוא נצרך להתחזק בהם... וכאשר התקשו

הרופאים בתחילה להוציא את כל האבנים, אמר כי זה כנגד משנה תורה. אחד מן התלמידים מעיד כי כאשר לקח כחתן את הגאון רבי שמואל פנחס קריגר שליט"א, ר"מ ישיבת כנסת יצחק חדרה, התבטא ראש הישיבה זצ"ל באזניו כי אינו יודע למה זכה לכהן חתן תלמיד חכם. לאחר מחשבה אמר כי נראה לו שזכה לכך משום שהיה קונה עליות לתורה בימי שני וחמישי בבית הכנסת בסכומים הגונים!...

עבודה שבלב - פסוקי דזמרה

מספר אחד מגדולי תלמידיו ומקורביו, תלמיד חכם גדול ומרביץ תורה, שלמד אצלו בשנותיה הראשונות של הישיבה. באחד הפעמים הוא דיבר עם הרב זצ"ל בעניני הלכה והרב הפליג עמו במעלת ברכות השחר סמוך לקימה, עד שצריך להקדימם אף אם יצטרך מחמת כן לדילוג פסוקי דזמרה. אך מיד תוך כדי דיבור הוא נזעק להוסיף, כי הוא יכול לספור על ידיו את הפעמים שלצערו הוצרך לדלג פסוקי דזמרה. וכל כל נכנסו הדברים אל לבו של אותו ת"ח עד שסיפר עתה שאף הוא מאז אותו ליל שבת, עשרות שנים אחרי, אף הוא יכול לספור את הפעמים שדילג מיני אותו היום. כה עמוק חדרו דבריו אל ליבות השומעים.

מסכתא אהלות

בשנים האחרונות היה חוזר ושונה את דברי המשנה באבות דרבי נתן, מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהם

קטנים מפני שעוזבים דברי תורה ועוסקין בדברי שיחה, והיה מתריע על האיסור החמור להפסיק באמצע לימוד, ותמיד היה מבקש מבחורים בתחנונים שיעשו לרפואתו ויקפידו על רציפות בלימוד התורה ללא הפסק כלל.

ראש הישיבה זצ"ל היה מרבה להביא את מאמר התרגום על הפסוק בשיר השירים 'דודי צח ואדום דגול מרובה', בְּכֵן שְׂרִיאת כְּנִשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל לְמִשְׁתַּעֲי בְּשִׁבְחָא דְּמִרִי עֲלֵמָא וְכֵן אֲמַרְתָּ לְהֵוָה אֱלֹקָא רְעוּתִי לְמַפְלָח דְּעִטִּיף בִּימָמָא בְּאַצְטִלָּא חוּר כְּתִלְגָּא וְעִסִּיק בְּעִשְׂרִין וְאַרְבָּעָה סְפָרִין דְּאוּרִיתָא וּפְתַגְמִי נְבוּאָה וּכְתִיבִי וּבְלִילִיָּא הוּא עִסִּיק בְּשִׁתָּא סְדְרִי מְשֻׁנָּה וְזִיו יִקְרָא דְּאַנְפוּהִי זְהִרִין כְּנוּרָא מְסֻגִּיאוֹת חֲכָמָתָא וּסְבָרָא דְּהוּא מְחִדִּית שְׁמוּעִין חֲדָתִין בְּכָל יוֹמָא וְעֵתִיד לְפָרְסוּמְנֻן לְעַמִּיָּה בְּיוֹמָא רַבָּא.

כן היה שגור על פיו מאמר חז"ל במדרש תנחומא פרשת נח: "לפי שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על התורה שבע"פ שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וכו', וזו היא תורה שבע"פ שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול שהיא משולה לחושך שנאמר העם ההולכים בחושך ראו אור גדול, אלו בעלי תלמוד שראו אור גדול שהקב"ה מאיר עיניהם, באיסור והיתר בטמא ובטהור וכו' לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב את הקב"ה בכל ליבו ובכל נפשו ובכל מאודו שנאמר ואהבת את ד' אלוך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך".

כידוע, לאחר הסתלקותו של אביו רבי שלמה זצ"ל הקים את כולל 'עטרת שלמה', ללימוד סדר טהרות בימי 'שישי שבת', שהיה הראשון מסוגו באותם ימים, כאשר בכולל לומדים עשרות אברכים מופלגים, אשר לימים מרביתם נהפכו למרביצי תורה נודעים, ומידי יום שישי היה מוסר בו שיעור מעמיק בסדר טהרות. כאשר מורנו הגאון הגדול רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצוק"ל ביקש לייסד את כולל טהרות, פנה לאחינו רבי יהודה אריה זצ"ל וביקש ממנו לעמוד בראשות הכולל, אך רבי יהודה אריה ענה בסירוב כשהוא מתבטא בענוותנותו: 'אהלות אני יודע טוב, אולם כל טהרות אינני יודע...'.
בשיעוריו הייתה ריתחא דאורייתא עצומה בין הלומדים, אך חברי הכולל שמו ליבם לכך כי כאשר רבני הכולל נושאים ונותנים עמו במהלך השיעור אזי הריחתא גדולה אך הכל נאמר בנעימות ובאהבה, ואילו כאשר מקשה בנו הגאון רבי אברהם יצחק

אל בעל התפילה שבאותם הימים ומבקש ממנו בתחנונים. לא, לא בשביל עצמו הוא ביקש, אף לא בשביל בריאותו שכבר אז היתה רופפת, כל מאווייו באותם רגעים נעלים לא באו אלא ברצון לבקש על ביטול גזירת הגיוס מבחורי ישראל.

ולא, לא היה זה בחמשת שנים האחרונות. רבינו זצ"ל ברוב שכלו ופקחותו ביקש זאת כבר שנים רבות לפני כן.

היה זה לפני ארבע שנים, בתחילתה של המערכה הנוכחית. הרב זצ"ל נסע עם כמה ממקורביו לבקש את עזרתו של אחד מראשי הישיבות ולהסבירו את חומרת המצב. כל הסובבים ניסו לשכנע את אותו ראש ישיבה, זה אומר בכה וזה מנסה בכה, והרב זצ"ל אינו מסוגל לדבר מילה, הוא פשוט פרץ בבכי מר. רק כך הצליח להעביר לאותו ראש ישיבה את סערת רגשותיו, ועמה את האמת הנוראה.

באחד מן הפרשיות שהסעירו את הציבור התורתי, הלך הרב לדודו מורנו הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל, עמד מחוץ לביתו והמתין יחד עם אחד מתלמידיו. לפתע החל גשם זלעפות ואמר לו הגרמ"א כי מרן הרב שך זי"ע רגיל היה לומר כי בכל יום יש מלא 'פיקוח נפש', בכל רגע דופקים לו על דלת ביתו בכל שעה שהיא בטענת 'פיקוח נפש' ואילו כאשר יורד גשם משום מה אינם באים, אז פתאום אין מקרים של פיקוח נפש... ואז פנה אל מלווהו ואמר לו: "הנה יום של גשם, ואני נמצא כאן, עומד ונרטב זמן רב עד לשד עצמותי, כי אכן יש כאן פיקוח נפש!"...

בצורת מראהו, עד שבגמר השיעור היה נופל באפיסת כוחות נוראה, וממתין כמה רגעים לחזור אל העולם הגשמי.

בסערת התקופה

חרדתו לקיום הכלל ועתידו לא נתנה לו מנוח, עד שאף בתפילות הימים הנוראים שבישיבה היה ניגש

שליט"א שאלה באמצע השיעור, רבי יהודה אריה היה מתווכח עמו ביתר שאת וביתר עוז. נראה כי ליבו הרך לא התיר לעצמו להתווכח בתקיפות עם כל אחד.

אחד מן המשתתפים בחבורת לימוד מסכת אהלות מספר היאך התלהטו הרוחות באותה העת, הרב היה דופק בידיו ורוקע ברגליו, ולא חש ומרגיש כי נעליו בל עמו, אינו חש

הרב א. בינר

ישבנו סביב שולחן אחד, גילאים שונים, תקופות שונות, זה תלמיד חכם מופלג מבחירי לומדי הישיבה בשנותיה הראשונות, ולצידו תלמיד ותיק שלא מש מתוך האוהל, זה תלמידו של רבינו מהישיבה וזה היה קשור עמו ממערכות הקיום בהם לחם רבינו ברוב עוז, שנים רבות קודם שהתוודעו אליהם ההמון. פרצופים שונים, דעות שונות וחוט שני מאחד נשזר בינות השנים והתקופות. בריח תיכון סובב ומקיים בין הדברים והדיבורים, מעמיד את המעשים ומקיים את שלל העובדות, חוט של אמת שזור בעבותות של אהבה ומסירות נפש.

קשה היה לדבר בלשון עבר, רוח המעשים חופפת עדיין על מציאותם, והדעת ממאנת להכיל אל קרבה, כי המשך זיכרונה וקיומה רק מעוצם אמיתות עשייתה, והגוף המתחסד לפני קונו פרח הלך לו. ועם כל זאת התנחמה לה הדעת בראותה פירות העמל, בהתבוננות בצוואת החיים אותה השכיל רבינו להשאיר, בתוכנות הדעת אותם החדיר עד לשד העצמות, ובטללי התחיה אותם הרעיף ובהם גידל לעדרי עדרים.

נחמה פורתא באה עת חשנו כולנו באמת היוקדת שממשיכה לבעור ולהבעיר, שבכוחה להמשיך ליישר אורחות ולפלס נתיבים, עת התבוננו בנתיבות דרכיה של הנפש הגדולה שלא ביקשה דבר לעצמה, וכל ישותה למען הזולת, שחרשה וזרעה תלמים רבים שהעמידו פרי וקיימו יבול, לגדל ולהתגדל, ביושר ובזקיפת קומה, ולהעמיד קומתם ברוממות הדעת והמחשבה.

יעלו ויבואו הדברים לעילוי נשמתו עדי יקוצו וירננו שוכני עפר, עת מלאה הארץ דעה את ד'.

שלושים שנה של שכנות הסתיימו בחודש האחרון, שכנות של גדולי תורה ויראה בכניין הנודע המאכלס בגדולי ועמלי תורה. דלת מול דלת התגוררו מיום שנוסד הבניין, משפחת הגאון הגדול רבי יהודה אריה זצוק"ל ולצדו משפחת המשגיח הגאון הצדיק רבי אהרון זאב גרוסברד שליט"א.

זקנים וישישים לצד צורכים צעירים, יכולים להעיד על אורחות הבניין וההווי השורר בין כתליו, ניהוחות של תורה ומוסר ואין בלתי שום דבר, מלבד עלייה תמידית בתורה ובמוסר לא תופס כאן את מוחם של הדיירים והמוני הצורכים הצעירים הצובאים על שערי הבניין, שנבנה על יסודות ביתו חד הקומתי של הגאון הנודע רבי שלמה הרשער זצ"ל, בית ספוג מוצד לצד בריתחא דאורייתא וחדוותה, שהיה יותר "בית מדרש" מאשר מקום מגורים!

בהעריב השמש של יום רביעי השבוע, לאחר כלות השלושים להסתלקותו של ראש הישיבה הנערץ זצ"ל, שמנו פעמינו לביתו של המשגיח הגאון הצדיק רבי אהרון זאב גרוסברד שליט"א, לשמוע מקצת מאורחות חייו של השכן הגדול.

הזמן כאן יקר מפז, סדר 'מוסר' בישיבה מתקרב והמשגיח כבר מכין עצמו לעלות להיכל הישיבה. לאחר תפילת מעריב, ימסור המשגיח שליט"א 'ועד מוסר' בפני בני שיעור א' שיתקיים מסיבות טכניות בביתם של השכנים דלת מול - משפחת הרשער, שיארחו במאור פנים

טוב שכן קרוב

י. שכטר

רם, וחוזר שעות על גבי שעות על אופן וצורת מסירת השיעור. גם לפני שיחות שהיו נאמרות בישיבה, היה הגאון זצ"ל חוזר בשפתים דולקות על השיחות בקול רם. "אלו דברים שראינו אצל רבינו הגדול מרן הרב שך זצ"ל, את חרדת האמת, את יראתו קודם מסירת השיעורים ואת הידיעה כי 'שיעור' הוא שעה של מסירת התורה", אומר המשגיח שליט"א. וחשוב לציין מוסיף המשגיח שליט"א, את מסירותה הגדולה של הרבנית שתחי', שהסירה ממנו כל עול וכל דאגה מענייני עולם הזה. הוא לא ידע כלל מה זה קניות!

גם כאשר הילדים של דיירי הבניין היו קטנים, הם זכו ליחס אוהב ודואג מהגאון זצ"ל שהטריח עצמו לשאול בשלומם ולדאוג להם. אך מאידך הוא היה מחייב אותם ודורש מהם להתעלות ולעלות במעלות התורה והיראה.

פעם לפני כשלושים שנה כאשר הלך לתפילת שחרית, ראה את אחד הילדים קורא את העיתון אשר למענו נלחם וערך מערכות במצוותו של רבנו הגדול מרן האבי עזרי זצ"ל, ובסערה הנוגעת ללב הוא ניגש אליו: 'כיצד אתה מסוגל לקרוא לפני התפילה??...' רק המראה שלו הכניס בהם יראת שמים, כל אימת שנכנסו אליו ראו אותו יושב ולומד, והילדים שהיו נכנסים אליו בשעות הבוקר של סדר א', ראו אותו יושב עם סלית ותפילין - דבר שהשפיע אליהם יראת שמים טהורה.

לפני שנים רבות כאשר היה הבן הרה"ג רבי מאיר שליט"א נער צעיר, קרא לו רבי יהודה אריה זצוק"ל וביקש ממנו להתלוות אליו, וכך הלכו רגלית זמן ממושך לתוככי שכונת פרדס כץ בשעת ליל, כאשר המצב בשכונה באותם ימים לא היה משביע רצון מבחינה רוחנית. הרחובות היו חשוכים והם צועדים לכיוון אחת המשפחות בשכונה, שהיו צריכים חיזוק ותיקון מסוים ברוחניות. רבי יהודה אריה הביא עמו כלי עבודה, והחל לעבוד ולתקן את הטעון תיקון בבית משפחה שהייתה שרויה במצב רוחני הכי נמוך שיש. זה עיצב לילדים ולכל המשפחה את החיים.

החדיר מאוד את השמחה בלימוד התורה, באהבת המצוות, ואת חובת ההודאה להקב"ה בכל עת. הנהיג במשפחה לומר את תפילת "נשמת" בעשרה, בכל שמחה שיש להתרגל להודות לקב"ה על כל דבר. היה אומר את ה"נשמת", במתינות, בהתלהבות, בכזו דבקות. היו שומעים אותו ומתביישים לא לכוון. "לשמעו ולזכרו תאוות נפש".

השכנים בבניין, וביקש את סליחתם ומחילתם בפה מלא על ענייני כספים שאולי נותר חייב להם, ושמא נטל בשגגה כספים שאינם שלו בתקופת הבנייה המשותפת של הבניין, לפני שלושים שנה.

מידת ההטבה שהייתה נטועה בו זצ"ל, ולהבחיל"ח ברבנית הצדקנית שתחי', הייתה נדירה אף היא. בכל בעיה ובכל עזרה, הכתובת היא ברורה - משפחת הרשער! והוא זצ"ל תמיד קיבל בסבר פנים יפות, גם בזמנים שהדפיקות החוזרות ונשנות על דלת ביתו טרדו את מנוחתו ופגעו בבריאותו.

במהלך השיחה המרוממת, מצטרפת הרבנית גרוסברד שתחי' ומבקשת להוסיף, כי בזמנים בהם המשגיח לא היה בבית בשעות סדר א' מידי יום ביומו, היו שומעים מעבר לקיר את רבי יהודה אריה זצ"ל צועק ושונה את משנתו שוב ושוב בקול

את תלמידי הישיבה כמנהגה של הרבנית שתחי' מימים ימימה.

להפצרתנו, לכבודה של תורה, נעתר המשגיח הגה"צ שליט"א להקדיש זמן קצר לתועלת הרבים. "בראשית הדברים אינני יודע מעשיות מיוחדות עליו", פותח המשגיח שליט"א, "פשוט לא עניין אותו דבר בעולם מלבד תורה! זה מה שהעסיק אותו, זה מה ששימח אותו, וזה מה שראינו כל היום, וכל יום". לאחר הרהור נוסף מוסיף המשגיח, כמעט בלחשה: "אולי זהו הסיפור הכי גדול שאפשר לומר על אדם גדול".

דבר נוסף מבקש המשגיח להדגיש באוזנינו "לתועלת הרבים", את מידת הנקיות שהייתה טבועה בו בצורה נדירה ומופלגת שאינה מצויה בדורנו. רבי יהודה אריה זצ"ל נזהר ופחד מכל סרך של חשש גזל במשהו דמשהו, או חשש פגיעה ביהודי. רק בשבועות האחרונים לחייו, הוא קרא לכל

